

ŠETALIŠTA NEKIH HRVATSKIH GRADOVA

PROMENADES OF SOME CROATIAN TOWNS

Ivanka Mlinarić, Sonja Jurković

SAŽETAK

Šetališta su vrtnotehnički uređeni izrazito javni, prostori zelenila namijenjeni kretanju, susretanju i rekreaciji. To su ujedno prve javne površine zelenila odnosno javni perivoji ili parkovi. U 19. stoljeću europski gradovi, pa i gradovi Hrvatske, dobivaju prve javne parkove i perivoje.

Istraživana je dokumentacija o nastanku i razvoju šetališta u 28 gradova Hrvatske. Prikupljeni i obrađeni podatci omogućuju usporedbu uvjeta njihova nastanka, funkciju u današnjem prostoru naselja, te očuvanje njihovih stilskih značajki.

Šetališta nastaju na različitim položajima unutar i izvan naseljenog prostora, ovisno o razvoju grada i prirodnim obilježjima krajobraza. Tijekom svoga razvoja doživljavaju promjene korištenja, oblikovanja i naziva. Vrlo je malo zakonski zaštićenih površina zelenila, koje su od svoga nastanka bile namijenjene zajedničkom korištenju. Pojedina šetališta, kojih je nastanak i razvoj istraživan ovim radom, zaštićena su prema odredbama Zakona o zaštiti prirode u kategorijama: Spomenik vrtne arhitekture i Park – šuma.

Za njihovo oblikovanje upotrijebljen je velik broj različitih vrsta biljaka. Popisi determiniranih biljaka su uspoređeni, te izdvojene vrste koje se najučestalije sade u istraživanim šetalištima u kontinentalnom i u primorskom dijelu Hrvatske. Vrste biljaka zasađene u šetalištima oba dijela Hrvatske izdvojene su kao zajedničke vrste.

Cljučne riječi: šetališta, uvjeti nastanka, naseljen prostor, vrt, perivoj, najučestalije biljne vrste

ABSTRACT

Promenades are public green places intended for walking, meeting and recreation. The first public gardens appeared in European towns, including the towns of Croatia, in the 19th century.

Research was conducted on the origins and development of promenades in 28 Croatian towns. Comparisons were made in three areas: the conditions of origin, functions and uses of promenades today, and the preservation of their characteristic style.

Promenades were located in different places, inside or outside inhabited places, depending on the development of the town and on the natural characteristics of the space. In the course of their development, promenades have changed in use, formation and name. Very few green areas intended for common use since their beginning are protected by law.

Some of the promenades that were investigated in this work are protected according to the regulations of the "Law on the Protection of Nature in Categories Park-Forest and Garden Architecture".

In the formation of the promenades, a large number of different species of plants was used. Names of plants in promenades were determined and lists were compared and sorted according to species, location and frequency of planting in continental and coastal parts of Croatia.

Key words: promenades, conditions of origin, settled spaces, garden, park, most frequent plant species.

UVOD

Razvoj grada i potrebe stanovnika uvjetovali su nastanak šetališta, tih prostora zelenila na kojima je grad živio. Krajem 18. stoljeća podižu se u europskim gradovima prvi javni perivoji ili parkovi, a najveći je zamah podizanja javnih površina zelenila iza sredine 19. stoljeća (Jurčić V., Kuřtela M., 1985.). Po namjeni svaki je perivoj šetalište, ali svako šetalište nije park. U parkovima postoji zaklonjen nepreglediv prostor, a šetališta mogu biti i jednostavno oblikovani pregledni prostori.

Prikupljena je i obrađivana dokumentacija o uređenim prostorima zelenila, koji su po namjeni šetališta. Istodobno kad u europskim gradovima nastaju prvi

parkovi namijenjeni zajedničkom korištenju tada i gradovi Hrvatske dobivaju svoje prve parkove. Preuređuju se lovišta, uređuju sajmišta, pa građani, nadahnuti ljepotom šetališta susjednog grada uređuju slično šetalište i u svome gradu.

Iako poneka šetališta tlocrtom nalikuju jedno na drugo ili nastaju na sličnom položaju u gradu, ipak je svako drukčije.

Uporabom i preuređenjima postaju odraz ukusa ali i mogućnosti ljudi koji su ih oblikovali i koristili.

Istraživana je dokumentacija o nastanku šetališta, vremenu nastanka, prvotnoj namjeni površina na kojima nastaju, kontaktnim zonama, te njegovom prvotnom izgledu. Opisan je život šetališta i promjene koje su utjecale na njegov današnji izgled. Spomenuti su uzroci promjena izgleda šetališta i njihova korištenja. Opisan je djelić povijesti nastanka šetališta i njihov život nedjeljiv od života grada i njegovih stanovnika.

METODE RADA

Prvotna namjena površine, na kojoj je nastalo šetalište, utvrđivana je pregledom literature o razvoju mjesta i zapisnika gradskih poglavarstava pohranjenih u muzejima i arhivima.

Vrijeme nastanka šetališta, položaj, veličina i uža situacija prostora, te značenje šetališta u prostoru naselja utvrđeni su pregledom starih karata.

Razvoj i promjene šetališta, te promjene užeg prostora istraženi su pregledom katastarskih karata, planova, grafika, fotografija, starih razglednica, te projekata uređenja koji su bitno utjecali na izgled šetališta. Korišteni su i već objavljeni podaci, a za neka šetališta pregledani su zapisi u arhivima i muzejima i vođeni razgovori s mještanima.

Na katastarsku kartu ucrtan je tlocrtni prikaz šetališta i determinirane su biljke. Zbog opsežnosti odabrani su i uspoređeni popisi biljaka koji zajedno prikazuju svu raznolikost uporabe biljaka u našim parkovima i šetalištima.

Uspoređeni su popisi zasađenih biljaka na šetalištima koja se razlikuju po veličini prostora i mjestu nastanka.

Nisu uspoređivani popisi biljaka na šetalištima gdje je zasađen izuzetno velik broj različitih vrsta biljaka (npr. šetalištima Opatije), a te se vrste i ne pojavljuju u drugim istraživanim šetalištima.

Isto tako su izostavljeni popisi biljaka u šetalištima u kojima je uporabom tek jedne ili nekoliko vrsta biljaka postignut ugođaj uređenog prostora, a te su biljne vrste zasađene u ostalim šetalištima.

Prikupljeni i obrađeni podaci omogućuju usporedbu uvjeta nastanka, očuvanja pojedinih šetališta, korištenje i funkciju u prostoru danas.

Prikupljena je dostupna dokumentacija o nastanku i razvoju šetališta u 28 gradova Hrvatske.

Osim autorica članka u prikupljanju i obradi podataka sudjelovalo je 26 suradnika.

- Buzet: (Doris Flego) - Barokni vrtovi, Lopar, Šoto Jorti.
- Daruvar: (Ivanka Mlinarić) - Perivoj Antuna Jankovića, Lječilišni perivoj (Park Julija Jankovića).
- Glina: (Ivanka Mlinarić) - Trg bana Josipa Jelačića.
- Hrvatska Kostajnica: (Vlasta Jukić, Ivanka Mlinarić) - Trg kralja Tomislava, Djed.
- Ilok: (Mato Batorović, Ivanka Mlinarić) - Perivoj Odescalchi, Šetalište duž glavne ulice.
- Jelsa (Ivanka Mlinarić) - Gradski park.
- Karlovac: (Vladimir Peršin) - Velika Promenada, Modrušanov (Tif) park, Rajnerov vrt, Marmontova aleja.
- Kaštela: (Željka Brčić, Vida Penavić Vladimir) - Kaštel Kambelovac - Brce, Kaštel Lukšić - Perivoj Vitturi.
- Korčula: (Ivo Onofri) - Park šuma Hober, Novi put, Iza grada.
- Krapina: (Ivanka Mlinarić, Mirjana Skroza) - Šetalište Hrvatskog narodnog preporoda.
- Našice: (Sonja Jurković, Ivanka Mlinarić) - Perivoj dvorca, Gradski trg.
- Novigrad: (Anđelka Ičin, Jerica Zihlerl) - Brolo.
- Opatija: (Ivanka Mlinarić) - Šetalište Franza Jozefa I. (Matka Laginje), Šumsko šetalište Zora.
- Pazin: (Tatjana Berton, Sandra Golja) - Park narodnog ustanka, Šetalište pazinske gimnazije, Park istarskih velikana.
- Petrinja: (Ivanka Mlinarić) - Strossmayerovo šetalište
- Požega: (Ivica Samardić, Branko Lehner) - Strossmayerovo šetalište, Šetalište uz Orljavu, Trg Svete Terezije.

- Pula: (Tatjana Mandić) - Giardini, Flanatička ulica, Gradski perivoj, Lungo mare.
- Pula: († Đuro Rauš, Željko Španjol) - Park šuma Šijana.
- Rab: (Snježana Španjol, Željko Španjol) - Park šuma Komrčar.
- Rovinj: (Sonja Jurković) – Park šuma Zlatni rt.
- Senj: (Vicko Ivančević) – Gradski perivoj nehaj, Šetalište Silvija Strahimira Kranjčevića, (Alej).
- Slavonski Brod: (Tihomir Rečić) - Perivoj Klasija, Šetalište braće Radić, Brođanka, Trg pobjede.
- Split: (Dijana Mališ, Ivanka Mlinarić) - Marmontov park, Gradski perivoj, Riva, Marjan.
- Varaždin: (Andrea Bušurelo) - Šetalište Vatroslava Jagića, Šetalište Josipa Jurja Strossmayera.
- Vinkovci: (Damir Filipović) – Gradski perivoj, Lenije.
- Virovitica: (Amalija Denich) - Perivoj dvorca, Samostanski (crkveni) vrt.
- Vukovar: (Ivanka Mlinarić) - Spomen na uništena šetališta i razrušen grad.
- Zadar: (Ranka Perović Bilić, Nevenka Radić) - Perivoj bastiona Citadella.
- Zagreb: (Sonja Jurković) - Osvrt na stara šetališta, Pojava novih šetališta.

REZULTATI

Mjesto i vrijeme nastanka šetališta

Šetališta u 28 gradova Hrvatske, obuhvaćena ovim istraživanjem, po mjestu nastanka možemo podijeliti u dvije osnovne skupine:

I. Unutar naseljenog prostora

II. Izvan naseljenog prostora

Unutar naseljenog prostora šetališta nastaju na neizgrađenim prostorima nastalim na različitim položajima unutar naselja, ovisno o razvoju grada,

prostornim odnosima i prirodnim obilježjima naseljenog prostora. Širenjem grada stočna sajmišta i vojna vježbališta dobivaju novu namjenu i novo ruho. U 19. stoljeću fortifikacijski objekti postaju suvišni, zidine se ruše, a pojedini slobodni prostori uređuju se kao šetališta.

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća nastaju Društva za poljepšavanje grada. Osnivaju ih građani ili su osnovana na poticaj gradskih vlasti. Društva se brinu o podizanju i uzdržavanju javnih parkova. Zaslugom članova Društava nastaje niz šetališta.

Mjesta na kojima nastaju šetališta unutar naseljenog prostora su:

1. Trgovi
2. Šetališta na fortifikacijskim građevinama iz 17.-18. stoljeća
 - a) uz opkope ili po opkopima
 - b) uza zidine s vanjske ili s unutarnje strane
3. Perivoji dvoraca i vila (promjenom vlasnika postaju javni prostori)
4. Lječilišni perivoji
5. Uz obale
 - a) mora
 - b) rijeka

Izvan naseljenog prostora mjesta na kojima nastaju šetališta su:

1. Šume i lovišta
2. Obale
 - a) mora
 - b) rijeka
3. Istaknuti vidikovci krajobraza

PROMJENE ŠETALIŠTA

Proučavajući povijest pojedinih šetališta, uočile smo da su ona od svog nastanka doživljavala promjene korištenja, oblikovanja i naziva.

Ako pokušamo pratiti promjene njihova naziva, vidjet ćemo da su najčešće dobivala imena prema svojim osnivačima i pokroviteljima, često i znamenitim ljudima iz samog mjesta.

Naravno, političke promjene nosile su i promjene u imenima, pa i namjeni šetališta. Nakon ratova mnoga postaju spomen-obilježja palim borcima. Katkad se nakon promjena politiziraju prijašnja obilježavanja i spomenici. Sami prostori ipak zadržavaju osnovnu namjenu gradskih oaza za šetnju. Za čitavog trajanja, a većinom imaju stogodišnju povijest, upravo nas nijemi svjedoci nekad vrlo burne prošlosti mjesta, najstarija stabla, ispunjavaju posebnim osjećajem trajanja i upornosti kojom život odolijeva različitoj sudbini.

I možda je u tome najveća tajna blagotvornog učinka koje stara šetališta imaju na nove generacije šetača.

Opće zapuštanje njege šetališta pridonijelo je da su samo neka vitalnija stabla ostala, koja i danas zrače svojom izuzetnom izdržljivošću.

Šetališta su u doba nastanka bila opremljena klupama, rasvjetom, paviljonima, ogradama, ulazima, fontanama, oznakama. Nešto se izgubilo, potrošilo, izmijenilo. Asfaltirane su sipinjene staze, električna je zamijenila plinsku rasvjetu. Ipak se u dijelu promatranih šetališta dao očitati prvotni koncept uz pomoć mreže staza i predviđenih odmorišta, a najviše pomoću biljnih elemenata koji su ionako tek naknadno narasli i dosegli punu ljepotu. Zato ponekad tako krhko djeluju tek zasađena stabla na starim fotografijama. Stoga su mnoga od tih ostarjelih šetališta danas još romantičnija i pružaju snažnije dojmove. No, ne smijemo se zavarati - zapuštenost i nebriga ne daju se sakriti i potisnuti ljepotom zrelog, a bez nužne obnove ova šetališta neće potrajati za budućnost. A što će tek buduće generacije misliti o ovoj, ako se ne podižu i nova šetališta. Malo ih je podignuto u ovom stoljeću pa je vrijeme da se i to popravi.

Prema odredbama Zakona o zaštiti prirode ("NN" br. 30/94.) priroda je kao cjelina zaštićena. Posebno zaštićeni dijelovi prirode su samo određeni dijelovi žive i nežive prirode od posebnog značenja za Hrvatsku, zbog znanstvene, kulturno-obrazovne, povijesne ili estetske vrijednosti.

Pojedini perivoji i šetališta, čiji je nastanak i razvoj istraživani ovim radom zakonski su zaštićeni kao posebno zaštićeni dijelovi prirode u sljedećim kategorijama:

- Park šuma, Spomenik vrtne arhitekture (Tablica 1.)

Tablica 1. Posebno zaštićeni dijelovi prirode istraživanih gradova po kategorijama zaštite

Table 1. Specially protected parts of nature in towns according to categories of protection

Grad Town	Spomenik vrtne arhitekture Monuments of garden architecture		Park šuma Park-Forest
	Perivoj - Park	Pojedinačna stabla Individual trees	
Ilok	Perivoj dvorca - Castle Park		
Našice	Perivoj dvorca - Castle Park		
Virovitica	Perivoj dvorca - Castle Park		
Daruvar	Perivoj dvorca - Castle Park	Ginkgo	
Zagreb	Maksimir Ribnjak Lenucijeva potkova		
Karlovac	Marmontova aleja		
Petrinja	Trg J. J. Strossmayera		
Rovinj		Čempresi	Zlatni Rt
Pula			Šijana
Opatija	Sv. Jakova i Angioline		
	Margarita		
Rab			Komrčar
Kaštela	Vitturi		
Split			Marjan
Korčula		Čempresi	Hober

BILJKE U ŠETALIŠTIMA

Biljka je na svome tlu prostorni temelj svakog šetališta i perivoja. Ona nas svojom ljepotom i stvorenim ugođajem privlači da prošećemo nekim prostorom. U našim perivojima i šetalištima upotrijebljene su za oblikovanje osim domaćih vrsta i biljke porijeklom iz drugih krajeva svijeta. Sadnja stranih vrsta

daje dragocjene podatke o mogućnostima njihova razvoja i opstanka u novim životnim uvjetima. (Rauš Đ., 1977.)

Čovjek je oduvijek nastojao unijeti u svoju sredinu strane vrste i egzote, zbog estetskih ili privrednih razloga. Otkrivanje novih svjetova i razvoj prometa povećali su i olakšali unošenje egzota, naročito potkraj 18. i početkom 19. stoljeća. Iskustvo stečeno uzgojem stranih vrsta i egzota uputilo je na potrebu dobrog poznavanja areala neke biljke radi upoznavanja njezina razvoja i porijekla, a time i potreba s obzirom na stanište i mogućnost prilagodbe.

Determinacijom drvenastih biljaka u ovim šetalištima 28 gradova Hrvatske zabilježeno je 250 zasađenih različitih vrsta biljaka.

Za usporedbu i analizu odabrani su popisi biljaka u šetalištima:

1. VINKOVCI
 - A. Trg republike-Gradski park
 - B. Lenije
2. SLAVONSKI BROD
 - A. Klasija
 - B. Brođanka
 - C. Trg pobjede
3. SLAVONSKA POŽEGA
 - A. Stari grad-šetalište uređeno unutar autohtone vegetacije
 - B. Park uz Orljavu
 - C. Trg Svete Terezije
4. VIROVITICA Zaštićeni dio perivoja uz dvorac
5. DARUVAR Lječilišni park (Julijev park)
6. HRVATSKA KOSTAJNICA Trg kralja Tomislava
7. PULA Gradski park (Perivoj kralja Zvonimira)
8. SENJ Aleja (Šet. S. S. Kranjčević)
9. RAB Park šuma Komrčar - šetalište uređeno unutar autohtone vegetacije
10. KAŠTELA Perivoj Vitturi

Usporedbom i analizom popisa determiniranih biljaka u šetalištima izdvojene su vrste koje su najučestalije sađene u šetalištima kontinentalnog i primorskog dijela Hrvatske. Kao zajedničke vrste izdvojene su vrste biljaka zasađene u kontinentalnom i primorskom dijelu Hrvatske. (Tablice 2, 2a, 2b.)

Tablica 2. Usporedba popisa determiniranih biljaka u šetalištima
Table 2. Comparison of lists of determined plants in promenades

Latinski naziv – Latin name	Najučestalije vrste - Most frequent species		Zajedničke vrste a. i b. - Common species a. and b.	Hrvatski naziv Croatian name	Porijeklo Origin
	a. kontinentalni dio a. continental area	b. primorski dio b. coastal area			
<i>Acer campestre</i> L.	+			klen	Az, Af, E
<i>Acer negundo</i> L.	+			negundovac	SA, K, M
<i>Acer platanoides</i> L.	+			javor mlječ	E, Az
<i>Acer pseudoplatanus</i> L.	+		+	gorski javor	E, Az
<i>Aesculus hippocastanum</i> L.	+	+	+	divlji kesten	B, r
<i>Betula pendula</i> Roth	+			obična breza	E, Az
<i>Buxus sempervirens</i> L.	+	+	+	šimšir	E, Az
<i>Catalpa bignonioides</i> Walt.	+			trubača	SA
<i>Cedrus deodara</i> (D. Don) G. Don		+		himalajski cedar	H. Afg
<i>Celtis australis</i> L.		+		koprivić, koščela	SR
<i>Cercis siliquastrum</i> L.		+	+	judino drvo, judić	SR
<i>Chamaecyparis lawsoniana</i> A. Murr.	+			lavsonov pačempres	SA
<i>Chimonanthus praecox</i> (L.) Link		+		zimski cvijet	Ki
<i>Clematis vitalba</i> L.			+	pavit	E, Af
<i>Cornus mas</i> L.	+			tvrdi drijen	E. MA
<i>Cupressus sempervirens</i> L.		+		čempres	SR
<i>Euonymus japonica</i> L.		+		japanska kurika	Az
<i>Fagus sylvatica</i> L.	+			obična bukva	E
<i>Forsythia x intermedia</i> Zab			+	forzicija	kr
<i>Fraxinus excelsior</i> L.	+			bijeli jasen	E. MA
<i>Fraxinus ornus</i> L.		+	+	crni jasen	E
<i>Ginkgo biloba</i> L.	+			ginkgo	Ki, e, r

Nastavak s prethodne stranice

Latinski naziv – Latin name	Najučestalije vrste - Most frequent species		Zajedničke vrste a. i b. - Common species a. and b.	Hrvatski naziv Croatian name	Porijeklo Origin
	a. kontinentalni dio a. continental area	b. primorski dio b. coastal area			
<i>Quercus robur</i> "Fastigiata"	+			stupasti hrast	u o
<i>Quercus robur</i> L.	+			hrast lužnjak	E
<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	+		+	bagrem	SA
<i>Rosmarinus officinalis</i> L.		+		ružmarin	SR
<i>Ruscus hypoglossum</i> L.		+		širokolisna veprina	It. Au. Hr
<i>Sophora japonica</i> L.	+		+	sofora	Ki, Ko
<i>Syringa vulgaris</i> L.	+	+	+	jorgovan	E, r
<i>Taxus baccata</i> L.	+	+	+	tisa	E. Az. A
<i>Thuja orientalis</i> L.	+		+	azijska tuja	Az
<i>Tilia cordata</i> Mill.	+		+	malolisna lipa	E, Az
<i>Tilia platyphyllos</i> Scop.	+		+	velelisna lipa	E
<i>Tilia tomentosa</i> Moench.	+			srebrmolisna lipa	E, MA, r
<i>Ulmus glabra</i> Huds. emend. Moss			+	gorski brijest	E. Az
<i>Ulmus minor</i> Mill. emend. Richens		+	+	poljski brijest	E, Af, Az
<i>Viburnum tinus</i> L.		+		lemprima	SR

Porijeklo:

A - Amerika - America	H - Himalaja - Himalayas	kr - križanac - crossbreed
Af - Afrika - Africa	Hr - Hrvatska - Croatia	M - Meksiko - Mexico
Afg - Afganistan - Afghanistan	It - Italija - Italy	Ma - Mala Azija - Asian Minor
Au - Austrija - Austria	J - Japan - Japan	r - relikv - relic
Az - Azija - Asia	K - Kanada - Canada	SA - Sjeverna Amerika - North America
B - Balkanski poluotok - Balkan Peninsula	Kn - Kanarski otoci - Canary Islands	SR - Sredozemlje - Mediterranean
E - Europa - Europe	Ki - Kina - China	u o - uzgojni oblik - cultivated form
e - endem - endemic	Ko - Koreja - Korea	

ZAKLJUČCI

Daljnje sustavno istraživanje i vrednovanje javnih površina zelenila, šetališta i gradskih perivoja nastalih tijekom 19. i 20. stoljeća treba temeljito stručno nastaviti. Ovo je istraživanje samo pokušaj prikupljanja građe o povijesnoj gradskoj i javnoj baštini vrtne umjetnosti koja svjedoči o dometu kulture življenja na ovim prostorima.

Vrlo je malo u nas zakonski zaštićenih javnih perivoja koji su od svog nastanka namijenjeni zajedničkom uživanju i korištenju.

U svakom postupku s vrtom i perivojnom baštinom nužno je naročito razumijevanje njihova značenja u današnjem urbanizmu naselja, ali i poznavanje uvjeta njihovog nastanka i uvažavanje povijesno stilskih vrijednosti vrtne umjetnosti. Potrebno je stručno poznavati njihov razvoj, izmjene, uzroke i značenje tih izmjena u njihovoj koncepciji i namjeni.

Šetališta i perivoji žive s gradom i korisnicima toga prostora, te se s njima i mijenjaju.

Prilagodbe, pa čak i dotjerivanja usklađena s nekim novim potrebama i zahtjevima su ponekad nužne. Ali još uvijek ostaje ona iskonska ljudska potreba da se očuva sjećanje na prošla vremena. Biljni elementi jesu prolazni, no ipak dijelom dugovječniji od čovjeka, koji pod izraslim sjenovitim krošnjama osjeća bliskost s okolnom prirodom u ugodnim sjenama ljudskog djela minulog vremena.

LITERATURA

- Csaplovics, J.** (1819): Slavonien und zum Teil Croatien, Psth (vjerojatno Pešta).
- Horvat, A.** (1975): Između gotike i baroka, umjetnost kontinentalne Hrvatske od oko 1500.-1700. godine, Zagreb.
- Horvat Kiš, F.** (1950): Istarski puti, Zagreb.
- Ivančević, V.** (1995): Šume i šumarstvo dijela Hrvatskog primorskog krša tijekom XIX. i XX. stoljeća, Senj, (disertacija).
- Jurčić, V., M. Kurtela** (1985): Povijesni vrtovi i perivoji kontinentalne zone SR Hrvatske, Zbornik radova Prvog znanstvenog skupa o povijesnom nasljeđu vrtne umjetnosti Jugoslavije održanog 21.-23. rujna 1983. u Dubrovniku, urednik V. Jurčić, FPZ Sveučilišta u Zagrebu, Centar za povijesne vrtove i razvoj krajine, Dubrovnik.

- Jurković, S., I. Mlinarić** i suradnici (1998): Gradska šetališta Hrvatske (rukopis).
- Kaštelanski zbornik**, br. 3. Kaštela 1993.
- Leber, P.** (1915): Župa glinska i majska, rukopis MP 300, Metropolitanska knjižnica Prvostolnoga kaptola u Zagrebu, Zagreb.
- Lentić-Kugli, I.** (1975): Povijesna urbana cjelina grada Varaždina, Zagreb.
- Matasović, J.** (1937): U Vinkovcima prije jednog stoljeća, Društvo prijatelja starine "Mursa", Osijek, str. 3.
- Rauš, Đ.** (1977): Stari parkovi u Slavoniji i Baranji, Mala hortikultura biblioteka, Split.
- Tommasini, G. F.** (1993): Zgodovinski komentariji o Istri, Založba Kres, Ljubljana.
- Taube, F. W.** (1904): Historische und geographische Beschreibung des Königreiches Slavonien und des Herzogthums Syrmien, Leipzig, 1777/78.
- Vizitacija zagrebačke nadbiskupije**, (1904), Kostajnica, 18/IX 435.
- Španjol, Ž., S. Wolf** (1994): Biološko-ekološka i prostorna valorizacija park-šume "Komrčar" na Rabu, Šumarski list, CXVIII, 5-6, Zagreb, 153-166.
- Zander, R.** (1993): Handwörterbuch der Pflanzennamen, Stuttgart.

OSTALI IZVORI:

- Ilok Svetište Sv. Ivana Kapistrana, brošura, Novi Sad, 1986.
- Hrvatski državni arhiv Zagreb.
- Nacionalna sveučilišna knjižnica, Zbirka geografskih karata, Zagreb.
- Zbirka starih, rijetkih knjiga i rukopisa, Zagreb.
- Zavičajni muzeji gradova.
- Razgovori s mještanima.

Adresa autora – *Author's address*:

Primljeno: 15. 09. 1999.

Mr. sc. Ivanka Mlinarić
Trgovačko društvo "Zrinjevac"
10000 Zagreb, Remetinečka cesta 15

Doc. dr. sc. Sonja Jurković
Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
10000 Zagreb
Kačićeva 26